

Handläggare:
emelie.mynde@fub.se

2024-01-17

Till civilminister Erik Slottner

Vidta åtgärder för implementering i lagstiftning av förslagen som presenteras i ställföreträdarutredningen (SOU 2021:36)

I maj 2021 lämnade ställföreträdarutredningen över sitt betänkande Gode män och förvaltare - en översyn (SOU 2021:36) till Justitiedepartementet. Utredningen innehöll flera efterlängtade förslag för de huvudmän och ställföreträdare som länge påverkats av konsekvenserna av en lagstiftning som inte är ändamålsenlig och som framför allt inte uppfyller de krav som ställs på Sveriges internationella förpliktelser genom konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, funktionsrättskonventionen. Men sedan 2021 har till synes ingenting hänt med den gedigna utredning som gjorts på området. Riksförbundet FUB, Autism Sverige och Afasiförbundet uppmanar därför regeringen att vidta åtgärder och införliva de förslag som tas upp i ställföreträdarutredningen i svensk lagstiftning.

Brist på gode män

De personer som har god man eller förvaltare behöver hjälp att utöva sin rättshandlingsförmåga. De är totalt beroende av att det finns ideellt arbetande ställföreträdare som är beredda att bistå med sin kunskap och tid samt att denna person har den kompetens som krävs för uppdraget. Det finns dock stora problem att rekrytera och behålla ställföreträdare. Personer som är i behov av stöd kan få vänta länge på en ställföreträdare och riskerar att under tiden hamna i skuldsättning eller hemlöshet, något som slår extra hårt i dagens ekonomiska läge. För att över tid upprätthålla ett fungerande system måste krafttag göras för att säkerställa tillgång och kompetens till ställföreträdare. Detta kommer på sikt även innebära samhällsekonomiska vinster. Ställföreträdarutredningen presenterar bland annat förslag på kompetensutveckling, bättre stöd till ställföreträdare, en tydligare beskrivning av vad ställföreträdaren förväntas göra samt tillgång till anställda ställföreträdare i vissa mer komplicerade uppdrag. Detta är åtgärder som inte bara kommer göra det mer attraktivt att bli ställföreträdare utan även innebära att ställföreträdare får en högre kompetens för sitt uppdrag.

Sveriges internationella åtaganden

I den första rapporten från FN:s kommitté om rättigheter för personer med funktionsnedsättning gällande Sveriges efterlevnad av funktionsrättskonventionen¹ från 2014 får Sverige kritik på ett flertal punkter. Kommittén skriver bland annat att Sverige måste ta omedelbara steg mot *stöttande beslutsfattande* för den enskilde i stället för ett *ersättande beslutsfattande* som idag är fallet med den svenska regleringen för ställföreträdarskap. Det är därför av yttersta vikt att regeringen tar steg mot att säkerställa självbestämmande för den enskilde för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden. Inte minst inför att kommittén ska granska Sverige på nytt 2024.

¹ <https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/concluding-observations-on-the-initial-report-of-sweden.pdf>

Dagens regelverk ger inte huvudmannen tillräcklig insyn i sin ekonomi eller personliga angelägenheter samt ställer inte krav på att huvudmannen ska involveras i beslut. En allmän grundprincip i funktionsrättskonventionen är att alla personer med funktionsnedsättning ska behandlas med respekt för individuellt självbestämmande och friheten att göra egna val. Rätten till hjälp att utöva detta självbestämmande kommer till uttryck i artikel 12.

I ställföreträdarutredningen presenteras ett flertal åtgärder för bättre stöd och en stärkt rättslig ställning för huvudmannen, bland annat genom en skyldighet för ställföreträdaren att beakta huvudmannens vilja eller förmodade vilja, att ställföreträdarskapet ska upphöra om huvudmannen inte längre samtycker samt en ökad insyn för huvudmannen i ställföreträdarens verksamhet. Det är förslag som behöver införlivas omgående i svensk lagstiftning inte minst för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden vad gäller mänskliga rättigheter.

Förhindrande av misskötsel, bedrägeri och välfärdsbrottslighet

Ett återkommande problem vad gäller ställföreträdare är att det idag inte finns något nationellt register. På grund av den sekretess som råder mellan kommuner och även statliga myndigheter kan därför ställföreträdare som misskött sig eller utsatt sin huvudman för bedrägerier eller annan brottslighet gå från kommun till kommun och få nya uppdrag. Ställföreträdaren kan även begå olika former av välfärdsbrottslighet för olika huvudmän, utan att detta upptäcks i mer än det aktuella fallet. Därtill kan ställföreträdare idag ha ett nästintill obegränsat antal uppdrag då denna kan ta uppdrag i flera olika kommuner utan att antalet totala uppdrag kan kontrolleras. Detta leder till att den enskilde riskerar att inte få tillräcklig hjälp om ställföreträdaren missbrukar systemet och har för många uppdrag. Ställföreträdarutredningen presenterar en lösning på detta genom att införa ett nationellt ställföreträdaregister. Genom detta skulle kommuner och statliga myndigheter få kännedom om vilka ställföreträdare som begått brott eller allvarlig misskötsel. Enligt vår mening är ett sådant register en förutsättning inte bara för huvudmannens säkerhet utan även för systemets robusthet samt för att förhindra brott.

En fördröjning av implementeringen av ställföreträdarutredningen stoppar upp för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning

I delbetänkandet *En säker och tillgänglig statlig e-legitimation*, SOU 2023:61, framkommer att de åtgärder som föreslås i ställföreträdarutredningen bland annat vad gäller nationellt ställföreträdaregister är en förutsättning för att ställföreträdare ska kunna bistå sina huvudmän med en statlig e-legitimation.² Detta för att olika aktörer lätt ska kunna kontrollera ställföreträdarens behörighet. Det digitala utanförskapet samt bristande tillgänglighet i det digitala samhället har medfört att personer med omfattande kognitiva funktionsnedsättningar idag inte kan varken handla på nätet, ha kontakt med vården digitalt, betala resor i kollektivtrafik eller göra bankärenden via internet då ställföreträdare nekas att hjälpa sina huvudmän med Bank-ID. Det besked som utredningen om en säker och tillgänglig statlig e-legitimation har gett är med andra ord att inte heller en statlig e-legitimation kommer bli tillgänglig för personer med omfattande funktionsnedsättning så länge implementeringen av vissa delar av ställföreträdarutredningen lyser med sin frånvaro.

Att göra den digitala världen tillgänglig för personer med funktionsnedsättning, samt att tillhandahålla en e-legitimation för alla i samhället, är ett statligt ansvar. Regeringen behöver därför ta ett helhetsgrepp om både regelverket kring ställföreträdarskap och den kommande e-legitimationen. Detta är även ett EU-rättsligt krav, se Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/882 av den 17 april 2019 om tillgänglighetskrav för produkter och tjänster. Enligt

detta följer att digitala tjänster ska tillhandahållas som i största möjliga mån möjliggör för förutsebar användning för personer med funktionsnedsättning. En fördröjning av implementeringen av de förslag som framkommer i ställföreträdarutredningen förhindrar därför tillgängligheten i samhället för personer med omfattande funktionsnedsättning.

Sammanfattningsvis

Sammanfattningsvis riktar Riksförbundet FUB, Autism Sverige samt Afasiförbundet en uppmaning till Justitiedepartementet om att vidta åtgärder för implementering av de förslag som framkommer i den gedigna utredning som gjorts på området till lagtext. Förslag som kan förbättra inte bara livskvaliteten, självbestämmandet och säkerheten för de många personer i behov av ställföreträdarskap utan även för att minska brottslighet och för att underlätta handläggningen på både statliga och kommunala myndigheter. Förslagen skulle även innebära steg mot att uppfylla de krav Sverige har vad gäller internationella åtaganden för mänskliga rättigheter.

Med vänliga hälsningar,

Christina Heilborn
Förbundssekreterare Riksförbundet FUB

Gunilla Sundblad
Förbundssekreterare Autism Sverige

Berit Robrandt Ahlberg
Förbundsordförande Afasiförbundet/Talknuten